

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 6, Issue 4, December 2018, p. 501-517

Received	Reviewed	Published	Doi Number
10.11.2018	10.12.2018	30.12.2018	10.18298/ijlet.3194

The Literary Style of Orhan Pamuk in the Framework of Linguistics and Stylistics: A Study on the Novel "Snow"

Selim YILMAZ¹ & Arsun URAS YILMAZ²

ABSTRACT

The story of a "Snow"y road leading to the Nobel Prize in Literature: Orhan Pamuk's *Snow Novel* (2002); there is the relationship of an author's typical literature with an original language and style. In this study, we will try to examine not himself but Orhan Pamuk's writing style from the perspective of linguistic, rhetoric and stylistic approach. Because the most reliable way to respond to the criticisms regarding the author's 2006 Nobel Prize for literature is only possible with a scientific study. How does the relation between *language-thought* or *language-mind* that constructs the textual patterns of the Nobel-winning author is reflected in the utterances in concrete terms? To highlight these questions, "Discourse analysis" method will be used. We are considering to make use of, in particular, the contemporary theories of French linguistics and rhetoric. The most important feature of these theories is to examine the "deictics/pointers/indicators" in the broad linguistic structures such as "utterance and discourse" by taking into consideration the *enunciative relationship* between them. The main purpose here is to demonstrate by concrete examples how effective the relation between *form-meaning* and *speech-meaning* can be, in constructing the discourse and the text. As a result, utterances form and linguistic signs with different structures and formations will be examined in depth by separating them into distinct categories with a *multi-disciplinary* perspective. This research, which aims to think about the concrete linguistic examples, and to contribute to the applied linguistic and stylistic field of study through an *interdisciplinary* approach.

Key Words: Linguistics, novel, Orhan Pamuk, rhetoric, stylistics, Turkish Literature.

**Dilbilim ve Deyişbilim Çerçevesinde "Orhan Pamuk" Yazını ve Biçemi:
"Kar" Romanı Üzerine Bir İnceleme**

ÖZET

Nobel Edebiyat Ödülüne uzanan "Kar"lı bir yolun hikayesi: Orhan Pamuk'un *Kar Romanı* (2002); yazara özgü bir yazının özgün bir dil ve biçimle ilişkisidir. Bu çalışmada Orhan Pamuk'un kendisinden ziyade yazı yazma tekniğini ve dilsel üslubunu *Dilbilim, Deyişbilim ve Sözbilim* yaklaşımı çerçevesinden incelemeye çalışacağız. Zira yazara 2006 Nobel Edebiyat ödülü verilmesine ilişkin yöneltilen eleştirilere verilebilecek en doğru yanıt ancak *bilimsel bir çalışma* ile mümkün olabilir. Bu bakış açısından hareketle, Orhan Pamuk bir düşünceyi ya da hikâyeyi kaleme alırken hangi dilsel ve biçimsel özelliklere önem vermektedir? Başka bir deyişle, Nobel Ödüllü bu yazarın metinlerinin örgüsünü sağlayan *dil-düşünce* ya da *dil-zihin* ilişkisi somut olarak söz(ce)lere nasıl yansımaktadır? Bu soruları aydınlatmak amacıyla, çağdaş dilbilim alanında kullanılan "Söylem inceleme ve çözümleme" yöntemi kullanılacaktır. Özellikle günümüz Fransız Dilbilim ve Deyişbilim (Biçembilim) kuramlarından yararlanmayı düşünüyoruz. Bu kuramların en önemli özelliği, "sözce/söylem" gibi geniş dilsel yapılarda yer alan "gösterici ve göstergeleri" aralarındaki *sözceleme ilişkisi* gözetilerek irdelemektir. Burada temel amaç, *biçim-anlam* ve *söz-anlam* ilişkisinin, söylemlerin ve metnin oluşumunda ne kadar etkili olduğunu somut örneklerle ortaya koymaktır. Sonuç olarak, farklı yapı ve oluşum ihtiva eden sözce türleri ve dilsel göstergeler, belirgin kategorilere ayrılmak suretiyle, *çokdisiplinli* bir bakış açısıyla derinlemesine incelenecektir. Özellikle somut dilsel örnekleri mercek altına alarak üzerine kafa yormayı amaçlayan bu araştırma, *disiplinlerarası* yaklaşımla bir edebiyat bütüncüsü üzerinden yapılan uygulamalı dilsel ve biçimsel çalışma alanına bir katkı sunmayı gözletmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deyişbilim, dilbilim, Orhan Pamuk, roman, sözbilim. Türk Edebiyatı.

¹ Prof. Dr. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü, selimyilmaz@marmara.edu.tr

² Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim, arsuny@yahoo.fr

Giriş³

Dünyada itibar edilen “Nobel Edebiyat Ödülü” 2006 yılında ilk kez bir Türk yazara verildiğinde gerek Türkiye’de, gerekse uluslararası arenada fazlaca yankı bulmuş, olumlu olumsuz çeşitli tartışma ve eleştirilere neden olmuştu. Aslında Nobel ödülünden çok değil tam bir yıl önce, 2005 yılında Fransa’da “Prix Médicis Etranger” ödülüne laik görülerek, sanki bunun işareti önceden verilmişti. Ancak ne var ki, bu konuda çok farklı görüşler öne sürülmüştü. Acaba gerçekten Orhan Pamuk bu ödülü hak ederek mi almıştı? Yoksa, deyim yerindeyse “işin içinde başka bir iş” mi vardı? Bu sorgulamadan yola çıkarak biz bu çalışmada Orhan Pamuk’un yazını ve biçimini,⁴ disiplinlerarası *Dilbilim* (fr. linguistique)⁵, *Değişibilim* (fr. stylistique) ve *Sözbilim*⁶ (fr. rhétorique) yaklaşımı çerçevesinden incelemeye çalışacağız. Zira yukarıdaki soruya verilebilecek en doğru yanıt ancak bilimsel bir çalışma ile mümkün olabilir. Şu bir gerçek ki, özellikle Nobel ödülünü aldıktan sonra araştırmacı ve eleştirmenlerin ilgisini çeken “kar” romanı üzerine birçok köşe yazısı ve makale kaleme alınmıştır. Ancak, bilimsel içerikli makalelere baktığımızda, bunların daha ziyade Edebiyat, Sosyoloji (sosyo-politik/sosyo-kültürel) ve kısmen de olsa Göstergibilim (İmgebilim) alanlarında yapılmış çalışmalar olduğunu gözlemliyoruz. “Kar” romanı üzerine disiplinlerarası Dilbilim/Değişibilim çalışması görebildiğimiz kadarıyla olmadığından, biz mevcut araştırma ile bu boşluğu doldurmayı tasarlıyoruz. Bu anlamda, gözümüzden kaçan bir Dilbilim ve/veya Değişibilim çalışması varsa, şimdiden yazarından ve okurlardan affımızı dileyelim.

Peki, Orhan Pamuk bir düşünceyi ya da hikâyeyi kaleme alırken hangi dilsel ve biçimsel özelliklere önem vermektedir? Başka bir deyişle, Nobel Ödüllü bu yazarın metinlerinin örgüsünü sağlayan “dil-düşünce” ya da “dil-zihin” ilişkisi somut olarak söz(ce)lere nasıl yansımaktadır? Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla, çağdaş dilbilim alanında kullanılan “söylem inceleme ve çözümleme” yöntemi kullanılacaktır. Özellikle günümüz Fransız Dilbilim ve Değişibilim kuramlarından yararlanmayı düşünüyoruz. Burada temel amaç, “biçim-anlam” (fr. forme-sens) ve “söz-anlam” (fr. parole-sens) ilişkisinin, söylemlerin ve metnin oluşumunda ne kadar etkili olduğunu belirgin örneklerle ortaya koymaktır. Bunun için, sözcük seçimleri göz önünde bulundurularak, sözcelerin içerdikleri diğer *dilsel göstergeler* (fr. marques/signes linguistiques) ve gerekirse *dildışı unsurlar* (fr. éléments extralinguistiques) da mercek altına alınacaktır.

Bu bağlamda, araştırmada *yazınsal metin* (edebî roman) üzerinde *yapısal* ve *biçimsel* (fr. forme/structure) olduğu kadar aynı zamanda *biçimsel* (fr. style) bir yaklaşımın da dikkate alınacağı belirtilmelidir. Çalışmada veri tabanı olarak kullanılacak bütüncü Orhan Pamuk’un “ilk ve son siyasi

³ Bu çalışma, 27-30 Haziran 2016 tarihleri arasında Yunanistan’da Atina Yüksek Eğitim ve Araştırma Enstitüsü (ATINER) tarafından düzenlenen 3. Uluslararası Türkiye ve Türkiyat Çalışmaları Konferansında sunulan sözlü bildirin genişletilmiş metnidir. Bu makale başka bir yerde yayınlanmamıştır.

Bu ortak sözlü bildiri çalışması Marmara Üniversitesi BAPKO Birimi (S. Yılmaz), ve İstanbul Üniversitesi BAP Birimi tarafından desteklenmiştir (A. Uras Yılmaz).

Bu kapsamdaki çalışmaları “Edebî metinlerde sözlü dil incelemeleri” konulu “Modern dilbilim kuramı ve yöntemleri ışığında Türkçe üzerine pragmatik dil çalışmaları” başlıklı geniş kapsamlı bilimsel bir proje ile sürdürmekteyiz. Bu projeyi (2219) destekleyen TÜBİTAK Kurumuna buradan teşekkürlerimizi sunarız.

⁴ **Biçem** (style): *metindilbilim* Bir metindeki dil kullanımının, bir yazar ya da döneme özgü dil özelliklerinin tümü. Biçembilgisinde değişen amaçlara göre biçimin üç özelliğinden söz edilir: a) Biçem tek tek dil öğelerine (biçeni öğelerine) dayanır, b) Biçem metinlerin bir özelliğidir (bu bakımdan biçem özellikleri vardır), c) Biçem tarihsel, işlevsel ve bireysel özelliklere bağlıdır. Değiş de denir. (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 50).

⁵ Daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla, konu ve alanla ilgili bazı teknik terim ve kavramların Fransızca karşılıkları ilgili sözcüğün hemen yanında parantez içinde verilmiştir. Ayrıca bu terim ve kavramların her iki dildeki karşılıkları toparlanarak bir terimce halinde makalenin sonunda yer almaktadır.

⁶ Dilbilim, Değişibilim ve Sözbilim alan terimleri, olduğu gibi Türkçeye geçmiş olup kimi dilci ve filologlar tarafından “Lengüistik, Stilistik, Retorik” şeklinde ödünç kelime olarak da kullanılmaktadır.

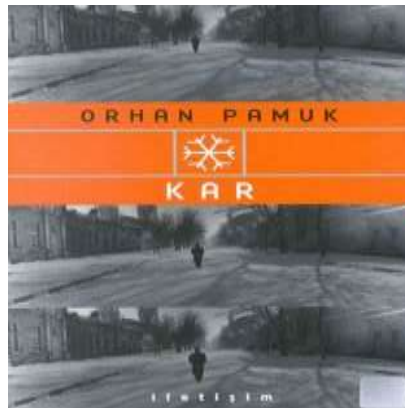
romanım" dediği, en çok ses getiren ve üzerinde en çok konuşulan eseri, "Kar" (2002) romanı olacaktır. Dil, ifade ve üslup açılarından oldukça zengin olduğu düşünülen bu romanın seçilmesi dilsel ve bilimsel sebepler dışında, başka herhangi özel bir sebebi olmadığını şimdiden burada ifade etmekte yarar vardır.

Konu ve Amaç

Türk yazar ve edebiyatçı Orhan Pamuk'a 2006 Nobel Edebiyat Ödülü verilmiştir. Bu ödülü almasında "Kar" (2002) romanının çok önemli bir etkisi olduğu söylenir. Bu çalışmanın konusu, şu sorgulamayı öne sürerek araştırma verilerinden elde edilecek bulgular sonucunda yanıt bulmaya çalışmaktır: Acaba Orhan Pamuk bu ödülü gerçekten "Kar" romanı sayesinde mi elde etmiştir? Bu soruyu aydınlatılabilmek ancak bilimsel bir çalışma yapmak suretiyle mümkün olabilir. Bu amaç doğrultusunda, Orhan Pamuk'un anlatsal ya da anlatımsal oluşumunu (fr. narration) ve biçimini, Dilbilim, Değişbilim ve Sözbilim alanları çerçevesinde keşfetmeye çalışılacaktır. Bunun dışında, Orhan Pamuk ve romanı ile ilgili, alan dışı farklı bir konuya ya da tartışmaya girmemeye özen gösterilecektir.

1. Yazarın Görüşleri

Orhan Pamuk 1952'de *edebî roman yazımı* ile ilgili genel bilgiler verdikten sonra, "Kar" romanı hakkında kısaca şu sözleri sarf eder: "Romanda amaç yalnız kendimizi anlatmak değil, dünyaya bizim gibi olmayanların gözünden de bakabilmekse, siyasi bir romanda kimin haklı kimin haksız, kimin kötü kimin iyi, neyin ahlaki neyin de ahlaksızca olduğu kolay belli olmamalıdır. "Kar" yoğun bir suçluluk duygusuyla (fr. culpabilité) doludur. Kitabın kalbinde yatan bu belirsizliğin (fr. incertitude) başka dillere yapılan çevirilerde de bazı okurları huzursuz ettiğini gördüm."⁷ Bunun yanı sıra 2002'de "İlk ve son siyasi romanım" sözleriyle eserin siyasi içerikli bir roman olduğunu benimsemiştir. Yazarın ilk ve son siyasi romanım dediği "Kar"da Türkiye'nin doğu illerinden Kars'ta yaşayan *Ka* isimli karakteri ile kendisini özdeşleştirdiği görülür. *Ka* hiç istemediği halde siyasi olaylardan etkilenmektedir. Bu durumu "hayatın bana yaptığı bir şakadır" sözüyle ironik bir yaklaşımla değerlendirir. Orhan Pamuk, babasının bir kamu görevlisi olarak Kars'ta hizmet verdiği yıllarda çocukluğunu geçirdiği bu ilde yaşadıklarını *Ka karakteri üzerinden* kendi gözleriyle gördüğü yaşadığı olayları açık bir dil ve üslupla anlatmaktadır. Bilindiği gibi, yazar bu eseriyle Nobel Edebiyat ödülünü almıştır.⁸

Şekil 1. Kar romanının bilinen kapağı

⁷ https://www.turkedebiyati.org/orhan_pamuk.html (Erişim tarihi: 29/10/2018).

⁸ <https://www.iletisim.com.tr/kisi/orhan-pamuk/4896> (Erişim tarihi: 29/10/2018).

2. Edebî Metin/Eser (Yazın)

Bir edebî metin başka deyişle yazınsal, “söylem” (fr. discours) olgusu ve oluşumuna ilişkin farklı dilsel parametreleri içerir: Bunlar yazarın metinsel düzlemde orta koyduğu *biçemini*, *ifade ve anlatım* yoluyla okurlara asıl vermek istediği mesajı ya da topluma aktarmayı öngördüğü *iletiyi* (fr. message) oluşturan bileşenler olmak üzere belli sınıflara ayrılarak özetlenebilir. Bunlar aynı zamanda metnin *bağlamsal içeriğini* “sözceleme durumu” (fr. situation d’énonciation) ile birlikte ortaya koyan ve “edebî sözceleme” (fr. énonciation littéraire)⁹ adı verilen oluşumun temel dinamiklerini meydana getirir. Bu bağlamda, Orhan Pamuk’un edebî yaratıcılığı ile ilgili şu sorular irdelenmeye muhtaçtır:

1. “Kar” romanının yazınsal biçem özellikleri nelerdir?
2. Orhan Pamuk’un kendine özgü bir yazın biçemi var mıdır?
3. Varsa, biçeminin belirleyici özgün yönleri nelerdir?

Şekil 2. Roman ve çevirileri (kapak resimleri)¹⁰

2.1. Yazınsal/Biçemsel Terim ve Kavramlar

Çalışmanın temelinde kullanılan başlıca terimleri burada sıralayacak olursak, alana ve konuya ilişkin kavramların eş anlamlarıyla Fransızca ve İngilizce karşılıklarını şu şekilde belirlemek mümkündür. Araştırmanın çerçevesinin çizilmesi bakımından da böyle kısa bir terimceyi çalışmanın başında ortaya koymak vazgeçilmezdir:

- *Edebiyat*: Yazın (fr. littérature/ing. literature)
- *Edebî*: Yazınsal (fr. littéraire/ing. literary) [sıfat]
- *Biçem*: üslup (fr. style/ing. style)
- *Biçemsel*: üslupsal (fr. stylistique/ing. stylistic) [sıfat]
- *Biçembilim*: stilistik/deyişbilim (fr. stylistique/ing. stylistics)
- *Sözbilim*: retorik/belâgat (fr. rhétorique/ing. retorics)

⁹ **Sözceleme** (Alm. *Ausserung*, Fr. *énonciation*, İng. *enunciation*). Sözce üretme edimi; bireyin sözceleri belli bir bağlam ve durum içinde gerçekleştirmesi. Sözceleme kuramları dili bir edim olarak kavramaya çalışmakta, sözceyi salt göndergesel işlevi dışında, konuşucunun edimiyle özdeşleşmesi ve dinleyicide bir etki yaratması açısından ele almaktadır. Adıllar, yer ve zaman belirteçleri, vb. ancak *sözceleme çerçevesinde* bir anlam kazanır (E. Benveniste, R. Jakobson). (Vardar, 2002: 181).

¹⁰ <https://www.google.com.tr/search?q=orhan+pamuk+kar> (Erişim tarihi: 29/10/2018).

2.2. Yazınsal Sözcemele

Edebiyat eserlerinin metinsel oluşumunda *sözce üretme* edimine¹¹ edebî ya da yazınsal sözcemele denebilir. Fransızca ve İngilizce karşılığı “*énonciation littéraire/literary enunciation*” olan bu kavramın temelinde “söylem” olup analitik açıdan “Söylem çözümlemesi” yönteminin uygulanmasını gerektirir ve alansal çerçeve olarak da söylem dilbilimini kapsayan “pragmatik dilbilim” çatısı altına girer. Pragmatik dilbilimine “edimdilbilim” de denmektedir. Kavramsal sıralamayı ve kapsadığı alanı şu şekilde ortaya koymak mümkündür: *Söylem* (discours/discourse) → *söylem çözümlemesi* (analyse du discours/discursive analysis) → *Söylem dilbilimi* (linguistique du discours/discursive linguistics) → *Pragmatik dilbilim/edimdilbilim* (linguistique pragmatique/pragmatic linguistics).

2.3. Yazınsal Biçem

Yazınsal biçem, bir edebî metni oluşturan ya da üreten dil kullanıcısının edebiyat eserine yansıtılmış olduğu ifade ve anlatım özelliklerini kapsamaktadır. Bu çerçevede, dilbilim ve deyişbilim kapsamında bir edebiyat eserinin ve yazarının söylemsel parametreleri ve yazı yazma biçimini ortaya koymak son derece önemlidir. Bu yol ve yöntemle, söz konusu edebiyat eseri ile yazarı hakkında *yazınsal ve biçimsel yaratıcılık* (fr. *créativité littéraire et stylistique*) görünümü, durumu üzerine fikir edinmek mümkün olabilir. Fransız biçembilimci Quesemand (2005: 7), bir edebi eserin biçeminin *öznel, yazınsal ve imgesel yönleri* üzerinde dururken, bu özellikleri nedeniyle de eksiksiz ve mükemmel olamayacağını altını çizmektedir. Onun için de *dil yetisinin* (fr. *langage*) “söz sanatları oluşturma” (fr. *figurations du langage*) işlevinin öneminden bahsetmiştir.

2.4. Edebiyatta Yaratıcılık Kavramı

Edebî yaratıcılık ya da yazınsal yaratıcılık kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle *Yaratıcılık nedir?* sorusunu sorgulamamız lazım. Fransız dilbilimci Ducrot (1995: 66), yaratıcılığı tanımlamak için Chomsky'e atıfta bulunur: “*Chomsky'e göre “yaratıcılık” dilin yeni ve farklı yapıda sözce oluşturmaya yönelik imkân sağlamasına bağlıdır.*” Bu tanıma istinaden, yaratıcılığı salt önceden varlığı bilinen, basmakalıp ve alışılmış “tümceler” bağlamında değerlendiremeyiz. Başka bir deyişle, biçimle sınırlı olmayıp, biçimin çok ötesinde bir olgudur. Başka bir Fransız dilbilimcisi Dubois'ya göre (1994: 126) ise, *yaratıcılık konuşan bireyin, daha önce hiç duymadığı ve telaffuz etmediği sonsuz sayıda tümceleri spontane bir şekilde oluşturması ve anlamasına dayalı bireysel bir tutumdur.*

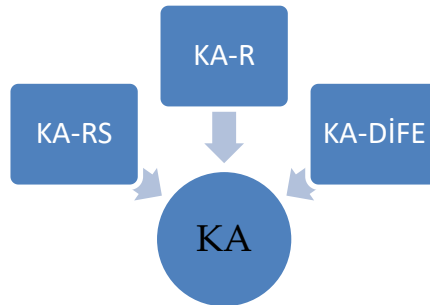
2.5. Dil, Edebiyat ve Yaratıcılık

Daha sonra, önceki sorgulamanın devamı olarak şu ikinci soruyu gündeme getirmekte yarar var: *Yaratıcılığı oluşturan diğer unsurlar nelerdir?* Bir yazarın yaratıcılığı ve eserindeki yaratıcı(lık) görünüm(ü) nasıl anlaşılır? Gerek kuramsal gerekse uygulamalı açıdan bakıldığında, yaratıcılık olgusu doğrudan yazınsal biçem, diğer bir deyişle yazarın yazı yazma biçimi yani üslubu ile ilgili bir

¹¹ **Sözce** (Alm. *Ausserung*, Fr. *enonce*, Ing. *utterance*). Bir konuşucunun ürettiği, iki susku arasında yer alan söz zinciri parçası; sözcemele edimiyle ortaya çıkan söylem. Tümce, sözün çözümlenmesiyle elde edilen bir birimdir, sözceye bu türlü bir işlemden önce belirlenen bir bütündür. Üretici dilbilgisi sözceye, bir edim olgusu biçiminde yorumlayarak edinç olgusu saydığı tümceye karşıt bir kavram olarak ele alır; kimi dilbilimcilerse sözceye tümce ya da birbirini izleyen tümceler bütünü olarak görür. (Vardar, 2002: 181).

konudur. Başka bir yaratıcılık düzlemi ise, yazarın “kültür iletişimi”, yani kültürü yansıtma biçimi olarak da değerlendirilebilir. Bu konu daha geniş ve pragmatik bir boyutta, “kültürlerarasılık” (fr. interculturalité) bağlamında, diğer bir deyişle *kültürlerarası iletişim* bakımından da ele alınabilir. Bu sebeple, yazarın yaratıcılığı bir yandan bireysel edimi (fr. performance individuelle), diğer yandan da *dilsel, sosyo-kültürel* (toplumsal/ekinsel) ve *pragmatik* bakış açısıyla çok yakından ilgilidir. Bu anlamda, Barthes ve diğerleri (1982: 16) “Edebiyat ve Gerçeklik” isimli eserlerinde, edebiyat türleri arasında en çok roman türünün *gerçekliği* (toplumdaki gerçek olgu ve olayları) bireysel olduğu kadar yenilikçi bir yaklaşımla en iyi şekilde aktardığını vurgulamışlardır. Buna bağlı olarak da Descartes’ın büyüklüğünü¹² emsal göstererek, yöntemindeki kesinliğin ve tutarlılığın hiçbir şeyi derinlemesine incelemeyen kabul etmeme yaklaşımı olduğunu belirtmişlerdir.

Bu bakış açısından hareketle, her türlü dilsel ayrıntının önemine binaen henüz daha romanın başlığına baktığımızda, ilginç bir husus hemen göze çarpıyor. Başlığı oluşturan “Kar” sözcüğünün etimolojisi, romanın baş karakteri “Ka” ismini barındırmaktadır (KAR = KA + R). Böylece, yazar bir taşla iki kuş vururcasına, başlığa *gizli olarak* (fr. sous-entendu) bir nevi baş kahramanını da yerleştirmiştir. Ayrıca, romanda anlatılan öykü “Kars” ilinde geçmektedir (KARS = KA+R+S). Bir diğer karakterin ismi de ne ilginçtir ki “Kadife”dir (Ka’nın gençliğinde üniversite yıllarından kız arkadaşı İpek’in kız kardeşidir). Dolayısıyla, başlıktan hareketle morfolojik, yani biçimbilimsel bir inceleme yaptığımızda, sözcük seçimi ve türetmenin bu kadar da tesadüf olamayacağını görmekteyiz. Zira yazar “Ka” karakteri üzerine *odaklama* yapmak amacıyla, diğer sözcükleri bu isimden başlamak üzere türetmiştir [(KA+R)+(S)]. Bu durumda, “Ka” hecesi diğer üç sözcüğün temelini oluşturduğundan, yazarın bu yolla *okuyucuların dikkatini romanın baş aktörü üzerine çekmek* istediği gözlemlenmiştir. Kişi, zaman¹³ ve uzama ilişkin bu *sözcük türetimini* ve *morfolojik ilişkiyi*, daha açık görünmesi için şu şekilde betimleyebiliriz:

Şekil 3. KA ve türevleri (Kar/Kars/Kadife)

Ayrıca, bu sözcüklerde ve eserin bütününde /K/ (Ka, İpek, kar, köpek, kara, vs) başta olmak üzere /R/ seslerinin/sesbirimlerin (Kars, Erzurum, kar, kara, vs) bir tekrarı söz konusudur. Ne hikmettir ki, her iki ünsüz de yazarın adı ve soyadında bulunmaktadır. Adın /R/ soyadında /K/ seslerinin olması bir tesadüf müdür bilinmez, ancak yazarın bu seslere olan eğilimi başlıktan itibaren anlaşılmaktadır. Başlık, bu ses eğilimi ile birlikte, romanın kahramanı (Ka) ve uzamıyla ilgili (Kar; Kars’ın iklimsel özelliği) okura işaret veren bir sözcüksel göstergedir. Bir tümcede vurgulama amaçlı olarak bir ünsüzün/sessizin tekrarlanmasına ilişkin söz sanatına *aliterasyon* (fr. allitération) adı verilir. Başlıkla

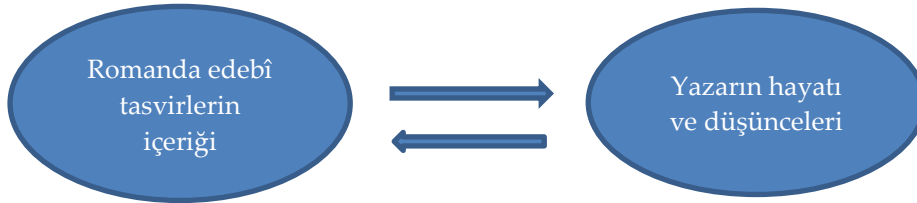
¹² Bunu söylerken Fransız filozof, matematikçi ve yazar René Descartes’ın “Le discours de la méthode” (yöntem/metod üzerine konuşma) ile birlikte stoacı filozof ve Roma İmparatoru Marcus Aurelius’un “Méditations” (meditasyonlar/Kendime düşünceler) isimli başyapıtlarını temel kaynak olarak vermişlerdir.

¹³ Zaman olarak, kış mevsiminin yağışı “kar” yazarın çocukluğunun geçtiği Kars’taki o geçmiş yıllara gönderme yapmaktadır; yani burada *zamansal bir gönderge* söz konusudur. Ayrıca, sözcükler arası anlamsal ilişki açısından değerlendirildiğinde, Kars’ın önemli bir mevsimsel özelliği olduğunu da vurgulamaktadır.

ilgili anlattıklarımız, bir yazarın okurlarıyla *kelime oyunu* ve *belirli ses/birim tekrarları* vasıtasıyla ileti göndererek nasıl iletişim kurduğunu göstermektedir. Elbette bu açık olmayan *kapalı/gizli bir ileti* gönderme ve *iletişim kurma* yöntemidir. İşte tam da bu sebeple, *Dilbilim çerçevesinde özellikle kapalı/gizli iletileri çözümlenebilmek için, temel dilsel ve söylemsel göstergelerin bildirişimdeki göndergesel (çağrısız) işlevlerini irdelemek* gereklilikten öte bir zorunluluktur.¹⁴

3. Edebî Tasvir (Betimleme)

Buradan hareketle, yazarın yazınsal biçimini sınıflandıracak olursak, inceleme alanımız edebiyat, veri tabanını oluşturan çalışma bütüncemiz (corpus) ise bir roman olduğuna göre, ilk önce edebî tasvir ya da betimleme (fr. description littéraire) ile başlamak daha doğru ve etkili olacaktır. Türk Dil Kurumu'nun Büyük Türkçe Sözlüğü'nde "tasvir" (2007: 1913) ve "betimleme" (2007: 252) kelimeleri eşanlamlı olarak birbirini açıklamak ve karşılamak için kullanılır. Tasvir kelimesi "resmini yapma" ifadesiyle karşılanırken, "betimleme" terimi ise şu şekilde tanımlanmıştır: *Betimleme(k)*: (isim veya fiil) Tasarlama, bir şeyi sözle veya yazıyla anlatma, göz önünde canlandırma, tasvir. Ünlü Fransız düşünür ve deneme yazarı Montaigne'in "Söylemlerimizin gerçek aynası, hayatlarımızın somut gelişimidir."¹⁵ özdeyişinden hareketle, bir romandaki edebî tasvirlerin içeriği yazarın hayatı ve hayata bakış açısıyla ilgili önemli ipuçları verdiğini söylemek mümkündür.

Şekil 4. Romanda edebî "tasvir – yazar" ilişkisi

3.1. "Kar" Romanında Edebî Tasvir

Peki Orhan Pamuk "Kar" romanında tasvirler nasıl ve ne ölçüde yer vermiştir? Aşağıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere, yazar bu romanında, sözdizimsel bakımdan, *uzun tasvirler* (fr. descriptions longues/complexes) olduğu kadar, *kısa tasvirler* (fr. descriptions courtes/simples) de yer vermiştir. Ancak, kısa tasvirler edebî açıdan uzun tasvirler nazaran *etkisöz* (fr. perlocution) bağlamında ve sözceleme durumunu göre daha az etki yaratabilir ya da okurun dikkatini daha az çekebilir. Aksine, kısa tasvirlerin *ileti gönderimi* bağlamında uzun tasvirler nazaran çok daha etkili olduğu bilinen bir gerçektir. Daha kitabın ilk sayfasından itibaren, yazar hemen tasvirler başlar. Kitabın "Karın sessizliği (Kars'a gidiş)" başlığını taşıyan ilk bölümünde şu tasvirler hemen göze çarpar.

¹⁴ Jakobson (1963) bildirişim/iletişim şemasında "dil yetisini" (fr. langage) betimlerken 6 işlevden biri "göndergesel işlev"dir. Buna "çağrı işlevi" de denir. Diğerleri, sırasıyla anlatım işlevi, ilişki işlevi, betimleme işlevi, üstdil işlevi, yazınsal işlev. Bkz. <http://edebiyat-dergisi.blogspot.com/2007/12/edebiyat-dilin-ilevleri-ve-iletiim.html>

¹⁵ "Le vrai miroir de nos discours est le cours de nos vies" (Michel Eyquem De Montaigne, 16. Yüzyıl). Bkz. İnternet erişim adresi: <http://www.linternaute.com/citation/14670/le-vrai-miroir-de-nos-discours-est-le-cours-de-michel-eyquem-de-montaigne/>

3.2. Kısa ve Uzun Tasvir Örnekleri

Yazarın romanında kısa ve uzun tasvir örneklerini sıklıkla kullandığını söylemek mümkündür. Bunlar sözcenin sözdizimsel yapısının kısa yahut uzun oluşuna göre değişmektedir. Tasvirin içeriği sade ise, yazar daha çok *kısa tasvir* kullanmıştır. Tasvirin içeriği nispeten karmaşık bir olayı ve durumu betimliyorsa, diğer bir deyişle anlatımı uzun söz kullanımı gerektiriyorsa daha ziyade *uzun tasvir* yolunu seçtiği gözlemlenmiştir.

3.2.1. Kısa tasvirli yapılar (sade sözce)

Kısa tasvir genellikle zaman/uzam bakımından anlık bir *sözceleme durumu* ortaya koymak için kullanılır. Burada bağlamsal bir durum ile ilgili bir görüş, bir bakış açısı sergilenir. Genellikle tek bir sözceden meydana gelir ve bir temel yüklem barındırır. Aşağıdaki iki örnekte de “Karın sessizliği”nin yazar tarafından sözdizimsel olarak kısa sayılabilecek sözce yapılarıyla tasvir edildiği görülmektedir:

- (1) *Karın sessizliği*, diye **düşünüyordu** otobüste şoförün hemen arkasında oturan adam. (s.9)
- (2) Bu bir *şiiirin başlangıcı* olsaydı içinde hissettiği şeye *karın sessizliği* **derdi**. (s. 9)

3.2.2. Uzun tasvirli yapılar (karmaşık sözce)

Uzun tasviri ortaya koyan sözcelerde ise, deyim yerindeyse birden çok olay ve olgu, zaman ve uzam *eşzamanlı bir sözceleme durumu* içinde ele alınır, dolayısıyla da birden çok sözce ve yüklem yapı kullanımı mevcuttur. Aşağıdaki örnek uzun tasvir içeren karmaşık sözceye bir emsaldir:

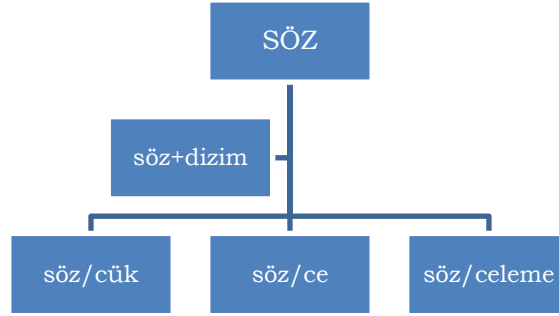
- (3) Onu Erzurum’dan Kars’a *götürecek* otobüse son anda **yetişmişti**. İstanbul’dan iki gün süren karlı fırtınalı bir otobüs yolculuğundan sonra Erzurum garajına **varmış**, kirli ve soğuk koridorlarda elinde çantası, kendisini Kars’a *götürecek* otobüslerin nereden *kalktığını* öğrenmeye çalışırken biri, bir otobüsün hemen *kalkmakta olduğunu* söylemişti. (s. 9)

Yukarıda sözdizimsel açıdan oldukça uzun sayılabilecek sözcede *uzun tasvire* yol açan dilsel ve *söylemsel göstergeler* şunlardır: Bileşik/karmaşık fiil (yüklem yapısı) oluşturan rivayet eki “-miş”li ve “-miş+ti”li uzak geçmiş zaman birleşimleri (fr. imparfait/plus-que-parfait), *ulaç eki* (zarf-fiil/bağ-fiil) “-iken” ile kurulan yüklem yapısı (fr. gérondif/gerundium) ve *ortaç eki* (sıfat-fiil/sıfat-eylem) “-dik” ve “-ecek” (fr. participe).

4. Romanın Biçim ve Biçem Özellikleri

Yazarın roman yazımını ve *üslubunu/ ifade tarzını* (fr. style) belirleyen en önemli unsurlar “biçim ve biçem” (fr. forme et style) özellikleridir. Bunlar, *kelime seçimi* (fr. choix lexical), *söz/sözce/söylem* (fr. parole/énoncé/discours) oluşumları ve *söz sanatları* (fr. figures du discours) gibi dilsel kullanımlardır. Burada üç farklı dilsel paradigma söz konusudur; bunlar sırasıyla: a) *Sözcük düzlemi*: sözcüksel seçim (sözcük veya sözcük öbeği), b) *Sözce düzlemi*: sözdizimsel kuruluş (farklı tip ve türde sözce yapıları), c) *Değişli ifade düzlemi*: biçemsel kuruluş (kelime oyunları ve söz sanatları). Ancak, Saussure’un “söz” (fr. parole) kavramına verdiği önemi unutmamak gerekir. Bu nedenle, yukarıda verilen dil(bilim)sel terimlerin kaynağını “söz” kavramı oluşturur. Aşağıdaki şeklin tasvir ettiği üzere, yapısal olarak sözü

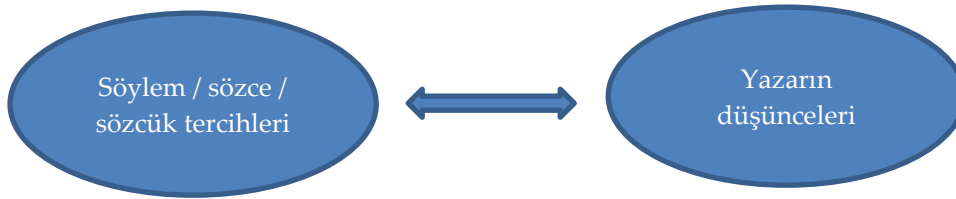
oluşturan terimler Türkçede yine “söz” kavramından türetilmiştir. Buna istinaden, “söz” terimini bir çekirdek kavram olarak değerlendirebiliriz.

Şekil 5. Söz kavramının önemi ve türevleri

4.1. Yazıda Konuşma Dili İzleri

Quesemant'ın (2005: 7) da ifade ettiği gibi, dili meydana getiren kaynakların tümü belirli bir yöntemle betimlenmeli, incelenmeli ve sınıflandırılmalıdır.¹⁶ Romanda konuşma dilinin (fr. langue orale/parlée) önemli bir yeri olduğunu görüyoruz. Karşılıklı konuşmaların (fr. interactions verbales) yoğun olduğu bölümler, bölgesel de olsa (Kars şehri), Türkçenin *sözlü dil yapısının* özelliklerini yansıttığını söylemek mümkündür. Bunlar, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, kelime, sözce ve deyim/deyiş (fr. expression) düzeylerinde gerçekleşmektedir. Yine yukarıda verdiğimiz Montaigne'in sözünden hareketle, söylem ve sözce oluşumları ile birlikte yapılan sözcüksel tercihler, düşüncelerimizin (dolayısıyla yazarın düşüncesinin) “aynası” olduğunu ifade etmekte yarar vardır. Zira, bir Fransız atasözünün de ifade ettiği gibi “Söylem insanın kim olduğunu gösterir”. Buradan anlaşıldığı üzere, “insan” ve “düşünce(si)”nin odak noktası ve anahtar kelimesi “söylem”dir.¹⁷ Şüphesiz, Amerikalı dilbilimci Chomsky'nin (2001), dil kullanıcısı olarak konuşan bireyde “dil-zihin/dil-düşünce” ilişkisini vurgulayarak iletişimin merkezine koyduğu “language and thought” (1993) başlıklı eseri, Saussure'ün (1985) “dil-birey-söz” üçlü kavram¹⁸ teorisiyle birlikte bu yaklaşımın temelini oluşturmuştur. Şimdi sözlü dile özgü bu farklı dilsel yapıları (sözlü dil söylemleri) somut örneklerle açıklamaya çalışalım.

Şekil 6. Söylem/sözce/sözcük ile yazarın düşünce ilişkisi.

4.2. Doğaçlama Konuşmalar

“Kar” romanında *konuşma dili* en doğal ve en yalın haliyle karşımıza çıkar. Romanın kapağını açtığımızda henüz ilk sayfasında (2002: 9) sözlü dil kullanımı göze çarpar. Konuşmalar *dolaysız*

¹⁶ “Il s’agit aussi de décrire, analyser, classer les ressources de la langue” (Quesemant, 2005: 7).

¹⁷ “Le discours fait connaître l’homme.” Les sentences et proverbes/Özdeyiş ve atasözleri (1892). Bkz. <https://www.proverbes-francais.fr/proverbes-discours/>

¹⁸ Kavramları *üçlü gruplar* halinde ilişkilendirme yoluyla bir takım dilsel olguların incelenmesine dayalı bir dilbilimsel yöntemdir (fr. trichotomie, ing. trichotomy). Daha sık kullanılan yöntem, dilsel olguların *ikili kavramların* ilişkilendirilerek açıklanmasıdır (fr. dichotomie, ing. dichotomy).

söz/söylem (fr. discours direct) biçiminde gelişmekle birlikte, konuşan öznenin ağzından çıktığı gibi verilmiştir. Konuşma dili, sorumluluğu konuşucunun üzerine yıksa da yazar karşılıklı konuşma satırları arasında bir şekilde kendini okuyucularıyla buluşturur. Burada “kim kimdir? sorusunun cevabıyla birlikte, “yazar-roman karakteri” ilişkisi/özdeşleştirilmesi ve karakterlerin değerlendirilmesi, okuyucunun kendisine bırakılmıştır. Birinci ağızdan verilen bu konuşma yapılarında, aşağıdaki örneklerde italik olarak belirtilen sözcükler gibi bir takım *söylemsel göstergelerin*¹⁹ (fr. marques du discours) varlığı dikkat çekmektedir. Günlük konuşma dilinde de kullanılan bu tür söylemsel göstergeler *karşılıklı sözlü dilin* doğaçlama ve devingen özelliğini gözler önüne sermektedir:

- (4) – “Aceleimiz var” demişti. (s. 9)
- (5) - ...“belki yeni bir şey görürüm” diye gözlerini dört açıp... (s. 9)
- (6) - İnsan bunu tam bilemez, dedi Kadife. / *Nasıl?* (s. 398)
- (7) - *Yoo*, hiç de öyle değil, dedi Sunay. (s. 398)

4.3. Konuşma Diline Özgü Göstergeler

Eserde en çok dikkati çeken ve sıkça kullanılan *konuşma diline özgü göstergeler* “sözlü dil” (fr. langue orale/parlée) yapısının, hatta genel olarak dilin en doğal halini vermekle beraber, *sözceleme değeri* (fr. valeur énonciative) açısından bakıldığında *etkisöz bağlamında* doğrudan karşı tarafa yönlendirilen ve belirli bir *sözceleme anına* (fr. moment d'énonciation) bağlı olarak ansal/anlıksal gelişen *çağrısız bir ileti* içerdiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle, buna *göndergesel ileti* (fr. message référentielle) de denebilir. Doğrudan karşı tarafa “efendim, evladım” gibi seslenme sözcükleri ya da sözleri kullanılmak suretiyle yöneltilen bu dilsel göstergeleri kullanım sıklığına göre şu şekilde sıralayabiliriz:

- (8) *Efendim*, çayınızı bu masaya getireyim ister misiniz? (s. 50)
- (9) *Evladım*, ben bir müslümanım, intihara karşıyım! (s. 50)
- (10) *Yapma evladım*, yapma çocuğum. (s. 50)
- (11) *Yapma evladım!* (s. 51)

4.3.1. Kelime düzlemi (sözcüksel tercih)

Burada birkaç kelime ve kelime öbeği kapsamında diğerlerinden farklı sözcüksel tercih örnekleri verelim. Kelime düzlemindeki bu tercihlerin diğerlerinden farkı, sözceleme değeri ve işlevlerinin iletiyi oluştururken daha ziyade *iletişimsel boyutu* ön plana çıkarmalarıdır. Öyle ki, *sözceleme durumunu* oluşturan zaman/uzam uyumuna (fr. temps/espace) uygun olması bakımından yazarın tercihinin bağlı olarak konuşucunun kullandığı dinî değeri olan bu sözcüklerin iletişimsel işlevleri *karşı tarafı ikna* çabasından ibarettir :

- (12) *Vallahi* oğlum, bu konuları tartışmakla bir yere varılmıyor. (s. 45)

¹⁹ Sözcükler insanın zihninde hayatla ilgili çeşitli kavram ve olguları temsil ederler. Sözcüklerle kavramların ilişkisi *gösteren/gösterilen* ilişkisini, dolayısıyla *gösterge dizgesini* oluşturur. İnsan zihninde, sözcükle başlayıp kavrama doğru seyreden bir düşünme sürecinden bahsetmek gerekir. Doğrudan ve ansızın kavramlarla düşünmek olası değildir ve çok üstün yetenek ister (robot ya da makineler, örneğin bilgisayara bunu yükleyerek yaptırırlar). Kısacası, düşünmeye dayalı bilişsel süreç gösterge dizgesine bağlı *ilişkisel bir dikotomi* (ikili terim; fr. dichotomie) üzerine kuruludur: neticede “gösteren” olmadan “gösterilen” olmaz.

Bu kapsamda, “valla” sözcüğü “vallahı” ifadesinin kısaltması olup, daha ziyade günlük konuşma dilinde kullanılmaktadır:

(13) *Valla*, ben bunları tartışmam. (s. 48)

Diğer dinî değer taşıyan *kelime ve ifadeleri* okuma esnasında dikkat çekici olması ve metnin *sözceleme* düzlemindeki *iletişimsel boyutunu* “etkisöz” (etkili söz) anlamında pekiştirmesi bakımından şu şekilde sıralayabiliriz:

(14) *Elhamdülillah!* (s. 44)

(15) Hocam, afedersiniz, vaktinizi almıyorum değil mi? / - *Estağfurullah.* (s. 44)

(16) Son sözünü söyle, *tekbir* getir. (s. 51)

(17) *Ahret* sualleriyle seni rahatsız etmek istemem. (s. 77)

4.3.2. Sözce Düzlemi (sözdizimsel yapı)

Bu ikinci kategoride, sözdizimsel yapı ve kuruluş bakımından tek kelime ile kurulan kısa sözcelerin varlığı ilgi ve dikkat çekiyor. Bu dilsel kullanımlar tam da gündelik sözlü dile özgü *sözcelemsel* yapılarıdır (fr. structures/formes énonciatives):

(18) Bazan! Niye? (s. 63)

“Niye?” soru sözcüsü daha çok konuşma dilinde kullanılır. Bu göstergenin yazı dilindeki karşılığı “neden?” soru kelimesidir. Tek sözcük şeklinde kullanılması ise, sözün o an doğrudan karşı tarafa yöneltildiği ve anlık kesin yanıt beklendiğini göstermektedir. Ayrıca, bu gibi tek kelimelik soru sözcükleri iletişimin yolunu açan, *söylemin devamlılığını* ya da *söylemsel devamlılığı* (fr. continuité discursive) sağlayan ve söz zincirini daha etkili kılan dilsel göstergelerdir.

4.4. Soru İçerikli Sözcükler

Soru sözcüklerinin iletişimsel amaç ve işlevini daha iyi anlayabilmek için öncelikle şu sorgulamada bulunmakta yarar var. Soru içeren sözcükler her zaman bir soru sormak amacıyla mı kullanılır? Yoksa bir iletişimde farklı söylemsel değerleri ve işlevleri olabilir mi? Özellikle edebiyatta farklı soru kalıplarının *anlatımı pekiştirmek*, sözcüğe daha dikkat çekici ve *etkili bir iletişimsel unsur* eklemek amacıyla da kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Aşağıdaki örnekte, (bir önceki örnekte de geçen) aynı soru göstergesi “niye?” ve “öyle mi?” *sözceleme bağlamında* (fr. contexte énonciative) *iletişimsel işlev* (fr. fonction communicative) bakımından daha çok *konusan öznenin* şaşkınlık içinde olduğunu gösteren birer işarettir:

(19)- Niye? (s. 64)

(20)- Öyle mi? (s. 63)

Bu tür söylemsel göstergeler, bağlam ve *sözceleme durumuna* göre kuşkusuz farklı anlamlar içerebilirler. Bu bakımdan, bu göstergeleri özellikle de *sözceleme bağlamını* göz önünde bulundurarak değerlendirmekte yarar vardır. Zira, bu dilsel göstergeleri Fransız dilbilimci Martinet’in işlevsel dilbilim kuramı “çift eklemlilik” (fr. la double articulation) bağlamında “biçimbirim/anlambirim” (fr.

morphème/monème) ilişki açısından, hatta “sesbirim”i (fr. phonème) de ekleyerek değerlendirmek zaruridir.

4.5. Kalıp Sözcükler ve Deyimler (Biçimsel Oluşum)

Kalıp sözcükler (fr. expressions figées), bazen bir sözcük, sözcük öbeği ya da kalıplaşmış deyimler şeklinde gerçekleşebilir. Sözdizimsel uzunluğu genellikle kısa olan bu tür sözcükler edebî metinlerde sıkça kullanılan dilsel yapılarıdır. Romanlarda yer verilen bu kalıplaşmış söz ve deyimler “biçimsel oluşum” (fr. formulation stylistique) olarak değerlendirilmelidir. Vardar (2002: 71) “deyim” kavramını açıklarken “kalıplaşmış söz” ifadesini kullanarak şu şekilde tanımlar:

Deyim: (alm. *Ausdruck*, *Redensart*. fr. *locution*, ing. *locution*, *formula*). Bir tür sözlüksel birim oluşturan anlambirim toplaması; genellikle öz anlamından az çok ayrı bir anlam içeren kalıplaşmış söz (*örn. küplere binmek*).

İletiyi daha güçlü kılmak amacıyla yazarın başvurduğu kalıp sözcükleri daha iyi anlayabilmek için şimdi birkaç somut örnek verelim. Aşağıdaki sözcüklerin biri dışında (23. sözcük), diğerleri sözcük öbekleri vasıtasıyla kurulmuştur. “Yolu açık olmak”, “renk vermemek”, “utancı yüzüne vurmak” birkaç sözcükten oluşan birer deyimdir, oysa “birini tanıyamamak” anlamına gelen “çıkaramamak” tek sözcükten (fiil yüklemi) oluşan bir kalıp sözcüktür.

(21) *Yolun açık olsun sevgili Ka...* (s. 11)

(22) (...) *Ka hiç renk vermedi.* (s. 35)

(23) *Merhaba hocam, beni tanıdınız mı? / Hayır, çıkaramadım.* (s. 43)

(24) *Sen de lütfen bakışlarını gözlerimin içine dikerek utancımı yüzüme vurma.* (s.67)

Kalıp sözcükleri aynı zamanda etkili söz kapsamına almak mümkündür. Son sözcüğün sonunda *ünlem işaretinin* (!) olmaması yazım açısından ilginç bir durum teşkil etmektedir. Yazar kimi sözcük yapılarının sözdizimsel oluşumu ve anlamsal içeriğini yeterli bulmuş olmalı ki, noktalama işaretlerini her sözcüğünde kullanmamaktadır. Kaldı ki, bir sözcükte “biçim – anlam” ile “biçimbirim – anlambirim” ilişkileri yeterli ve etkin ise, ayrıca farklı bir göstergeye (örneğin dildışı göstergesine) gerek kalmamaktadır.

5. Genel Değerlendirme

Yazarın yazımındaki yaratıcılığı tespit edebilmek ancak disiplinlerarası ilişki bağlamında dilbilim, değişbilim ve edebiyat yaklaşımıyla mümkün olabilir. Bir romanın biçimsel ve biçimsel özellikleri hakkında yorumsal bir düşünceyi, bir bakış açısını ortaya koymak çeşitli tartışmaları da beraberinde getirir. Zira, böyle bir inceleme yoruma açık olduğundan, doğaldır ki, araştırmacı yönünden belirli bir *öznelik* (fr. subjectivité) barındıracaktır. Dolayısıyla, yazınsal biçim ve biçim incelemeleri kişiden kişiye değişebilen, *değişkenlik* (fr. variabilité) gösteren, farklı görüş ve eleştirilere açık bir araştırma türüdür.

Dilin canlı, yaşayan devingen yapısı

Özellikle *sözlü dil* bağlamında, dilin devingen ve canlı yapısının yansıtılmış olması, romanın en belirgin özelliğidir. Bu yazım tekniği yazarın dilsel ve *sosyo-kültürel edimi* (performansı) ile yakından

ilgilidir (fr. performance linguistique et socio-culturelle). Okuyucu tarafından bakıldığında ise, okurun dilsel ve sosyo-kültürel (kompetansı) edinci (fr. compétence linguistique), yazarın ve romanının, yaratıcılık düzeyi ile yazıma ilişkin niteliğini yorumsal ve eleştirel (fr. critique interprétative) boyutta konumlandıracaktır.

Pamuk dili: edebî sanat ve estetik

Orhan Pamuk, dilin edebî ve estetik yapısına saygı gösteren bir tutum sergilemiştir. Okuyucuya iletmek isteği mesajı (iletiyi), etkili bir dil kullanımıyla gerçekleştirir. Bunun için de konuşma dilinin en doğal ve yalın yapısını korumayı yeğler. Diğer bir deyişle, romanında kişileri konuşturarak söylemek istediklerini etkin bir üslup ve dilsel stratejiyle aktarmayı tercih eder. Fakat bunu yaparken, edebî dil kullanımından da ödün vermez. Olayları öyküleştirerek anlatırken, adeta bir *tiyatro sahnesi* yazıyormuş ya da *şiiir dizeleri* sıralıyormuş gibi kaleme alır. Dolayısıyla, bu yapıtta *dilin en yalın hali* (doğal konuşma dili), yazınsal biçem ve anlatının uyumlu birlikteliğinden söz etmek mümkündür. Buradan hareketle, dilbilimsel açıdan metinsel ve bağlamsal öğeler arasında da belirli bir tutarlılık/bağdaşıklık (fr. cohérence) mevcuttur. Bunun tersini iddia etmek, olsa olsa ancak romanın konusal içeriği ve ideolojiyle ilgili olabilir; oysa bu ayrı bir tartışma konusudur. Eleştirilerin bir kısmı yazar üzerinden romanı, diğer bir kısmı ise roman üzerinden yazarı hedef olmaktadır. Ortak nokta ve asıl hedef çeşitli sebeplerle yazar olduğuna göre, dil, ifade, kültür, hatta edebiyat konularında yapılan eleştirilerin *bilimsel temelli* açıklamalar içeren derin çalışmalar vasıtasıyla *doğrulanması yahut çürütülmesi* gerekiyordu. Örneğin, “Ka” adının Kafka’nın “Dava” (fr. Procès) isimli eserindeki “Joseph K.” karakterinden kopyalandığını söyleyenler kadar, “Kar” romanının bu eserin anlatısal ve biçemsel içeriğine benzediğini iddia edenler de vardır. Ancak, dünya edebiyatının en önemli özelliklerinden birinin, herhangi bir yazarı, yapıtı, yazınsal akımı veya doktrini beğenme ve takdir etme sonucu, dilde, biçimde ve anlatıda “esinlenme” (fr. inspiration) ve “öykünme” (fr. imitation) olduğu bilinen bir gerçektir. Her türlü siyasi ve ideolojik tartışmalardan uzak, biz bu çalışmada söz konusu eserle ilgili *Dilbilim/Biçembilim* odaklı çalışma eksikliğini giderme amaçlı bir katkıda bulunmak istedik.

Kendine özgü dil kullanma stratejisi

Örneğin, tasvir bölümleri dışında, daha ziyade kısa/öz tümceler kurmayı yeğlemesi, ilgi çekicidir. Bu dilsel yöntem, dikkati somut bir noktaya çekmek veya vurgu(lama) yapmak için etkili bir yoldur. Düşüncelerin kısa sözcükler vasıtasıyla dile getirilmesi hususunda, Fernandez (1995: 14) şu satırlara yer verir: “Uzunluk (dilsel) her zaman tembelliğe, kültür yoksunluğuna, okurlar nazarında bir güvensizliğe yol açar. Kısa ve öz olma ise, okurun, dinleyicinin veya seyircinin zekasına saygı duymaktır.” Fakat, uzun tasvirler bazı okuyucuyu sıkabilir, bazı okuyucuyu da alıp bambaşka bir dünyaya sürükleyebilir. Bundan haz alan da olabilir, almayan da, dolayısıyla bunun değerlendirmesi ve niteliği tamamen okuyucunun edebiyata bakış açısına bağlıdır. Yazınsal metinlerin öznel konularından biri olan “tasvir”lerin *uzunluğu ve kısalığı bakımından* nitel değerlendirilmesi, geniş kapsamlı başka bir çalışmanın ürünü olabilir. Bu nedenle, bu konu hakkında sonuca yönelik kesin ifadelerde bulunmak şu aşamada mümkün görünmemektedir. Ancak, bu çalışmada gözlemlenen *ince kelime ve ses oyunları, doğal konuşma dilinin* yoğun kullanımı ve aşağıda belirtilecek *dilsel stratejiler*, sade bir yazınsal biçem veya dil estetiğine önem verme açıklamaları ile geçitirilemez. Burada kuşkusuz yazarın okura *etkin bir ileti gönderme kaygısı* içinde olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bu açıdan bakıldığında, Orhan Pamuk “vurgulama” (fr. accentuation) veya “odaklama” (fr. focalisation) yaparak okuyucunun *dikkatini belli bir noktaya çekmek* amacıyla, *4 farklı dilsel strateji* kullanmıştır. Bu dilsel stratejiler, doğal olarak dilin

değişik boyutlarında görülen *farklı dilsel gösterge* kullanımını da beraberinde getirmiştir. Bunlar sırasıyla şu dilsel düzey/düzlem ve içerdikleri farklı türdeki göstergelerdir:

- 1- *Ses düzeyi* : özellikle /k/ (ve /r/) sesinin yoğun kullanımı
- 2- *Sözcük düzeyi* : Sözcük türetimi (somut örnek: Ka+/r/+/s/)
- 3- *Sözce düzeyi* : Tasvir sözceleri (uzun ve kısa betimlemeler)
- 4- *Sözcük/sözce/dil düzeyi* : Konuşma dili (karşılıklı konuşmalar)

Yazarın kültür aktarımı (farklı dilsel parametreler)

Orhan Pamuk'un yazınında dönemin Türk toplumunun kültür yapısı ve sistemi, Doğu Bölgesine bağlı olan Kars şehri üzerinden kısmen işlenmiştir. Kültür aktarımı, kelime seçimi, sözce ve söylem kuruluşu ile deyimler kapsamında gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, sözlü dil dizgesinin, karşılıklı konuşmalar ve sözlü sözceler şeklinde tüm dinamikleriyle yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Ancak, özellikle *devingen dizgesi* olduğu bilinen *sözlü dil olgusunu* (fr. oralité), yani *sözlü dil ve göstergelerinin* tüm yönlerini tek bir çalışmada vermek mümkün olmadığından, eksik kalan yerlerin irdelenmesini başka bir çalışmaya bırakmak durumunda olduğumuzu belirtmeliyiz. Yazarın *edebî biçemi* (fr. style littéraire), betimlemelere yeteri kadar yer vermesi, ifade ve anlatım olanaklarını sade olduğu kadar karmaşık bir yapıda kullanması, öyküleştirmeye yoluyla metni ve içerdiği iletiyi (yer yer olumlu ve olumsuz yönde) ilginç ve dikkat çekici kılması, romanın belli başlı ayırıcı özelliklerini ortaya koymuştur.

Son söz

Bu romanın edebî ve biçimsel yapısı, *farklı dilsel parametreleri* barındırması (dil/dıldışı), metnin bağdaşık yapısı ve *içeriksel tutarlılığı* göz önüne alındığında, yazarın dilsel, kültürel, edebî ve *biçimsel ediminin* (fr. performance) en azından okurun ve dilcilerin dikkatini çekebilecek düzlemde olduğunu, bu çalışma boyunca somut örneklerle görmüş olduk. Sonuç olarak, tüm bu değerlendirmeler ışığında, Türk yazar Orhan Pamuk'un özellikle "Kar" başlıklı romanıyla, disiplinlerarası *Dilbilim-Edebiyat-Değişbilim* çerçevesinden bakıldığında ve değerlendirildiğinde, kendine özgü bir yazın ve yazım dizgesi oluşturduğunu, ancak bu çalışmada açıklamaya çalıştığımız edebî yazım ve biçemi çerçevesinde, Nobel Edebiyat Ödülünü almasının haklı olup olmadığını okurların takdirlerine bırakmayı yeğliyoruz. Zira edebî haz ve estetik öznel ve göreceli bir husustur ve kişiden kişiye değişebilir. Kaldı ki, farklı alanlardaki yaklaşım ve yöntemler ışığında işlenmek suretiyle, bu konu daha uzun yıllar çok mürekkep akıtacak gibi görünüyor.

Çalışmada Kullanılan Terimler (TR – Fr)

Türkçe	Fransızca
Aliterasyon	Allitération
Anlam(bilim)	Sens (sémantique)
Anlambirim	Monème
Anlatı(m)	Narration (expressivité)
Bağdaşıklık	Cohérence
Bağlaşıklık	Cohésion
Biçem(bilim)	Style (stylistique)
Biçimsel edim	Performance stylistique

Biçemsel yaratıcılık	Créativité stylistique
Biçim(bilim)	Forme (morphologie)
Biçimbirim	Morphème
Bildirişim	Communication
Çağrısız işlev	Fonction référentielle
Çift eklemlilik	Double articulation
Çok disiplinlilik	Multidisciplinarité
Değişkenlik	Variabilité
Devingen(lik)	Dynamique (dynamisme)
Deyişbilim	Stylistique
Dikotomi (ikili kavram)	Dichotomie
Dıldışı unsurlar	Eléments extralinguistiques
Dilsel göstergeler	Marques/indices linguistiques
Dilsel olmayan	Non-linguistique
Dinamik etkileşim	Interaction dynamique
Disiplinlerarasılık	Interdisciplinarité
Doğaçlama	Spontanéité
Dolaysız söylem	Discours direct
Edebî betimleme/tasvir	Description littéraire
Edebî biçem	Style littéraire
Edebî edim	Performance littéraire
Edebî sözceleme	Enonciation littéraire
Edim(bilim)	Performance (pragmatique)
Edinç	Compétence
Esinlenme	Inspiration
Etkisöz	Perlocution
İmge(bilim)	Signe (sémiologie)
Gönderge	Référent
Göndergesel işlev	Fonction référentielle
Gösterge oluşumu	Marquage
Gösterici/belirtici	Déictique
İletişimsel işlev	Fonction communicative
Kalıp söz	Parole figée
Kalıp deyim	Expression figée
Kapalı/gizli	Sous-entendu
Karmaşık sözce	Enoncé complexe
Karşılıklı konuşma	Interactions verbales
Kısa/sade tasvir	Description courte/simple
Kültürel boyut	Dimension culturelle
Kültürlerarasılık	Interculturalité
Odaklama	Focalisation
Öykünme	Imitation
Öznellik	Subjectivité
Pragmatik dilbilim	Linguistique pragmatique
Sade sözce	Enoncé simple

Sesbirim	Phonème
Söylem çözümlemesi	Analyse du discours
Söylem dilbilimi	Linguistique du discours
Söylemsel devamlılık	Continuité énonciative
Söylemsel göstergeler	Marques du discours
Söz(bilim)	Parole (rhétorique)
Söz sanatları	Figures du discours
Sözceleme bağlamı	Contexte énonciative
Sözceleme değeri	Valeur énonciative
Sözceleme durumu	Situation d'énonciation
Sözceleme işlevi	Fonction énonciative
Sözcelemsel biçim/yapı	Structure/forme énonciative
Sözlü dil (konuşma dili)	Langue orale/parlée
Sözlü dil olgusu (sözellik)	Oralité
Trikotomi (üçlü kavram)	Trichotomie
Tutarlılık (metinsel/söylemsel)	Cohérence (textuelle/discursive)
Uzun/karmaşık tasvir	Descriptions longue/complexe
Vurgulama	Accentuation

Kaynakça

- Barthes, R. ve diğ. (1982). *Littérature et réalité*. Paris: Editions du Seuil.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual.
- Chomsky, N. (2001). *Dil ve zihin*. Çev. A. Kocaman. Ankara: Ayraç Yayınları.
- Dor, R. (1993). *Linguistique turque*, Polycopié DEA/Doctorat, Langues'O: Institut National des Langues et Civilisations Orientales. Paris: Service de Reprographie de l'Inalco.
- Dubois, O. (1994). *Dictionnaire de linguistique et des sciences du langage*. Paris: Larousse.
- Ducrot, O. (1995). *Nouveau dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*. Paris: Seuil.
- Fernandez, D. (1995). *Eloge de la brièveté*. Paris-Robinson: CNL.
- Goldmann, L. (1964). *Pour une sociologie du roman*. Paris: Editions Gallimard.
- İmer K, Kocaman A. ve Özsoy S.A. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. İstanbul: BÜTEK.A.Ş.
- Jakobson, R. (1963). *Essais de linguistique générale*. Paris: Editions de Minuit.
- Quesemant, A. (2005). *Elles sont tropes! Figures et tournures de la langue française*. Paris: Editions Alternatives.
- Maingueneau, D. (2009). *Les termes clés de l'analyse du discours*. Paris: Editions du Seuil.
- Martinet, A. (1998). *İşlevsel genel dilbilim*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual, 1. Baskı: 1985.
- Neveu, F. (2000). *Lexique des notions linguistiques*. Linguistique 128. Paris: Nathan.
- Phelizon, J.-F. (1976). *Vocabulaire de la linguistique*. Paris: Editions Roudil.

- Pamuk, O. (2002). *Kar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (2005). *La neige*. Çev. Jean-François Pérouse. Paris: Gallimard.
- Saussure, F. de (1991). *Cours de linguistique générale*. Collection Grande bibliothèque Payot. Paris: Payot. 1. Baskı: 1915.
- Saussure, F. de (1985). *Genel dilbilim dersleri*. Çev. Berke Vardar. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- TDK – Türk Dil Kurumu. (2007). *Büyük Türkçe sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Uras Yılmaz A., Morel M.-A., Yılmaz S. (eds), (2004). *Vers une grammaire linguistique du turc (A la lumière des théories en linguistique française)*, İstanbul, Multilingual.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yararlanılan İnternet Erişim Adresleri:

- Edebiyat Dergisi (2018). *Dilin işlevleri*. Erişim adresi:
<http://edebiyat-dergisi.blogspot.com/2007/12/edebiyat-dilin-ilevleri-ve-iletiim.html> /
Erişim tarihi: 29/10/2018
- Google arama motoru (2018). *Orhan Pamuk: Kar romanı*. Erişim adresi:
<https://www.google.com.tr/search?q=orhan+pamuk+kar/> Erişim tarihi: 29/10/2018
- İletişim Yayınları sitesi (2018). *Orhan Pamuk*. Erişim adresi: <https://www.iletisim.com.tr/kisi/orhan-pamuk/4896/> Erişim tarihi: 29/10/2018
- Linternaute sitesi (2018). *Montaigne, Michel Eyquem*. Erişim adresi:
<http://www.linternaute.com/citation/14670/le-vrai-miroir-de-nos-discours-est-le-cours-de--michel-eyquem-de-montaigne/> Erişim tarihi: 29/10/2018.
- Proverbe-français.fr (2018). *Proverbes français (Fransız atasözleri)*. Erişim adresi:
<https://www.proverbes-francais.fr/proverbes-discours/> Erişim tarihi: 29/10/2018.
- Türk Dili ve Edebiyatı sitesi (2007). *Orhan Pamuk kimdir? Hayatı, edebî kişiliği, eserleri*. Erişim adresi:
https://www.turkedebiyati.org/orhan_pamuk.html